

ДИТИНА ЯК ЖЕРТВА ВБИВСТВА, ВЧИНЕНОГО МАТРІ'Ю

Стаття присвячена вивченню типології дітей-жертв вбивств, що вчиняються жінками в залежності від віку дитини. Виокремлюються наступні типи: новонароджені діти; діти у віці від 28 днів до одного року; діти віком від одного до шести років; діти у віці від шести до чотирнадцяти років; діти у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років.

Ключові слова: жертва, дитина, вбивство, сім'я, мати.

Статья посвящена изучению типологии детей-жертв убийств, совершаемых женщинами в зависимости от возраста ребенка. Выделяются следующие типы: новорожденные дети; дети в возрасте от 28 дней до одного года; дети в возрасте от одного до шести лет; дети в возрасте от шести до четырнадцати лет; дети в возрасте от четырнадцати до восемнадцати лет.

Ключевые слова: жертва, ребенок, убийство, семья, мать.

The article is devoted to the study of the child victim's typology of murders committed by women, depending on age. Following types of victim are distinguished: infants; children aged from 28 days to one year; children aged from one to six years; children aged from six to fourteen years; children aged from fourteen to eighteen.

Keywords: victim, child, murder, family, mother.

Економічна нестабільність та соціальна напруженість помітно впливає на соціально-психологічний стан сімейно-побутових відносин і виникнення сімейного неблагополуччя, зростає кількість насильницьких злочинів у сім'ї. Особливого занепокоєння викликає той факт, що нерідко злочини цієї сфери вчиняють жінки проти членів своєї родини. Кримінологічними дослідженнями встановлено, що найчастіше жертвами злочинів, що вчиняються жінками у сімейно-побутовій сфері стають чоловіки та співмешканці, діти та батьки. Дійсно жінки виявляються менш захищеними психологічно від різних ускладнень в їх житті. Неспроможність вирішити складну життєву ситуацію інколи призводить до того, що жінка вчиняє вбивство.

Вбивство чоловіка (коханця, співмешканця, колишнього

чоловіка) переважно можна пояснити віктимною провокуючою поведінкою майбутньої жертви, тим більше така ситуація як правило обтяжується алкогольним фактором. Набагато важче пояснити вбивство власної дитини жінкою, що є крайнім проявом девіації материнства.

Девіантна поведінка матерів детермінується складною взаємодією соціально-економічних, сімейних, моральних, психологічних та психобіологічних факторів. Вчинення таких злочинів характерно для жінок з низьким рівнем матеріального достатку; тих, що не мають власного або постійного житла; серед неповнолітніх і осіб, що мають кримінальне минуле; серед випускниць сирітських установ. Саме ці соціально незахищені групи жінок особливо піддані психологічним стресам, депресивним станам, а також іншим формам психічної патології, у тому числі алкоголізму та наркоманії. Для багатьох з них характерна особистісна та емоційна незрілість, залежність, афектована нестриманість, низька толерантність до стресів, амбівалентність установок на материнство, реальна або уявна фізична чи моральна неспроможність, відчуття нездатності та небажання долати життєві труднощі, відчуття втрати (або загрози втрати) соціальної підтримки у зв'язку з розпадом родини тощо. Такі особи бувають зосереджені лише на своїх проблемах, для них характерна наявність почуття пережитої несправедливості та нестача любові. Ці фактори нерідко призводять до вчинення жінками вбивств своїх дітей [1; с. 202]. В залежності від віку дитини можна виділити наступну типологію жертв злочинів, що вчиняються жінками у сімейно-побутовій сфері:

1. Новонароджені діти;
2. Діти у віці від 28 днів до одного року;
3. Діти віком від одного до шести років;
4. Діти у віці від шести до чотирнадцяти років;
5. Діти у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років.

Нажаль, специфіка статистичного обліку злочинів, що вчиняються жінками у сімейно-побутовій сфері щодо неповнолітніх, не дозволяє повною мірою проаналізувати стан цього виду злочинності, відсутні дані про кількість таких злочинів, осіб, що їх вчинили, вид і розмір заподіяної шкоди, географію злочинності, відсутній розподіл потерпілих за віком і статтю. Так, наприклад, науковці виявили такий факт, що дівчат вбивають дещо частіше

ніж хлопців. В 42% випадках жертвами ставали діти чоловічої статті, а 58 % - жіночої [2; с.35]. Однак слід визнати, що враховуючи високу латентність цих злочинів, наведені статистичні дані не повною мірою відображають реальний стан речей. Дали пропонуємо детальніше розглянути типи жертв серед дітей.

1. Новонароджені діти. Спираючись на чинну Інструкцію з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвнонародженості [3], під терміном «новонароджена дитина» слід розуміти дитину в період часу, що починається з моменту народження до закінчення 28 повних діб життя. Діти цього віку є найбільш незахищені, їх життя повністю забезпечується та контролюється матір'ю. Кримінальне законодавство передбачає привілейований склад злочину - ст. 117 КК України «Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини». На жаль, пом'якшену відповідальність за цей злочин несуть усі жінки, які вчинили дітовбивство під час пологів або відразу після пологів, незважаючи на відсутність у них особливого психофізіологічного стану. Це викликано недоліками диспозиції цієї статті, зокрема не вказано таку обов'язкову ознаку злочину, як перебування матері в особливому психофізіологічному стані, обумовленому вагітністю та пологами.

Так, 16 березня 2008 особа жіночої статті А., перебуваючи в квартирі за місцем свого тимчасового проживання, усвідомила, що у неї почалися передпологові перейми. В цей момент, через важке матеріальне становище і складнощі у майбутньому виховуванні своєї новонародженої дитини, у неї виник злочинний умисел на умисне заподіяння смерті своїй майбутній дитині. Реалізуючи свій злочинний умисел на заподіяння смерті житині жінка попрямувала у ванну кімнату квартири, де навмисне наповнила ванну водою. Після цього, вона перебуваючи в заповненій водою ванні, народила дитину (за висновками експертизи яка була живонародженою, життєздатною, доношеною, зрілою дитиною жіночої статі). Безпосередньо після пологів, жінка ножицями перерізала пуповину дитині, яка лежала на лівому боці в наповненій водою ванні, і залишила її перебувати в такому положенні. При цьому, побачивши, що її новонароджена дитина, не маючи можливості дихати в воді, стала заковтувати воду, мати, усвідомлюючи суспільно-небезпечний характер своїх злочинних дій, умисно залишила її лежати в зазначеному положенні в заповненій водою

ванні, щоб убити шляхом утоплення. Таким чином, в результаті вищевказаних умисних злочинних дій жінки наступила смерть її новонародженої дитини (Справа № 1-527/08 Саксаганського районного суду м. Кривий ріг, Дніпропетровської області).

2. Діти у віці від 28 днів до одного року. Вчинення злочинів стосовно дітей даного віку пов'язано, як правило, з недостатнім життєвим досвідом матері, її педагогічними та виховними навичками. Злочинний умисел формується не заздалегідь до пологів (як у випадках вбивства небажаних новонароджених дітей), а після певного проміжку часу. Коли жінці стає важко приділяти багато уваги дитині, до того ж догляд за нею потребує значних матеріальних витрат. Низький матеріальний рівень забезпеченості багатьох сімей, постійний недосип матерів, напружена атмосфера у сім'ї призводить до того, що навіть незначний привід з боку дитини (небажання приймати їжу, спати, надмірна активність) викликає неадекватну реакцію з боку матері, що виражається у завданні тілесних ушкоджень аж до вбивства.

У правоохоронній практиці США та Великої Британії криміналістами та лікарями використовується у слідчій та медичній практиці стійкий термін «Синдром струсу немовляти» – «Shaken Baby Syndrome», що описує специфічну комбінацію тілесних ушкоджень дитині та механізму їх нанесення. «Синдром струсу немовляти» – це комплекс дій, які призводять до сильного струсу та/або удару головного мозку дитини, наслідком яких є заподіяння дитині тілесних ушкоджень різного ступеню тяжкості або спричинення смерті дитини.

Важливість вивчення проблеми цього синдрому обумовлюється не тільки поширеністю випадків жорстокого поводження з немовлятами, але й великою латентністю подібних злочинів. Діагностика струсу та розслідування випадків жорстокого поводження з дитиною дуже складні у зв'язку з недостатньою підготовкою лікарів-педіатрів, недосконалістю їх знань про клініку та морфологію пошкоджень, їх невмінням відрізнити випадкову травму від умисної. Так само не мають відповідних знань працівники правоохоронної сфери.

Узагальнюючи зарубіжний досвід можна надати опис основних характеристик даного синдрому та його наслідків. Переважно спостерігаються такі пошкодження, як кровотеча сітківки, субдуральна або субарахноїдна гематоми та набряк мозку. Інші

симптоми, що супроводжують пошкодження, – це переломи черепа (в результаті удару при киданні дитини об тверду чи м'яку поверхню), переломи задніх дуг ребер біля хребта (в залежності від застосованого захвату дитини), переломи ключиць, переломи довгих кісток (внаслідок розмахних рухів рук та ніг в ході струсу), відколювання кісток на зап'ястях та щиколотках (встановлюється після рентгенівського обстеження), гематоми на шкірі голови та тіла.

Пусковим моментом виникнення «синдрому струсу немовляти» є неконтрольований спалах люті матері (або чоловіка чи іншої особи, що доглядає за дитиною) викликаній плачем та безпорадним криком дитини. Існують, однак, інші спускові механізми. Відомі випадки, коли той факт, що у дитини поганий апетит або вона просто випльовує соску, викликали лють, достатню для того, щоб почати трясти дитину. Інколи дитину беруть класичним захватом за грудки, при цьому голова немовляти струшується взад-вперед, а підборіддя часто вдаряється у його груди [4, с. 116]. Середній час такого струсу складає 18-22 секунд, при цьому дитина відчуває 40-50 сильних струсів. У результаті різкого струсу голова дитини здійснює хлистовидні рухи взад-вперед, а мозок всередині черепа здійснює кругові рухи. Це в свою чергу викликає розрив кровоносних судин всередині самого мозку. Розрив судин спричиняє субдуральну або субарахноїдну кровотечу, що являє собою скупчення крові, яке можна виявити в черепі під час розтину. Подібний тип кровотечі рідко зустрічається при інших типах травм, за виключенням тяжких дорожньо-транспортних пригод.

3. Діти віком від одного до шести років. Діти цього віку характеризуються тим, що починають ходити, розмовляти, читати, виявляють цікавість до усього оточуючого. Батькам доводиться постійно слідкувати за тим, щоб дитини не впала, не розбила чи зламала якусь річ, не завдала шкоди собі та іншим, це призводить до встановлення заборон. Однак у разі порушення встановленої заборони дитиною, мати під впливом емоцій вдається до неадекватних виховних та каральних заходів, нерідко застосовує фізичну силу. Фізичне та психічне насильство застосовується матерями не лише, як виховний захід, а й для спонукання заняття жебрацтвом з метою отримання прибутку. Дитина цілком знаходяться під владою та контролем батьків і не може чинити опір неправомірним діям з їх боку.

Так, особа жіночої статті А., уродженка с Порошково, Перечинського району, з початковою освітою, не працююча, перебуває в цивільному шлюбі, в період з січня по травень 2007 року, діючи умисно, із застосуванням психічного впливу стосовно своїх неповнолітніх дітей (чотири і шість років), примушувала їх займатись жебракуванням, шляхом випрошування грошей у перехожих громадян м. Свалява . Свою вину жінка визнала повністю та пояснила, що її діти жебракують, так як вона є малозабезпеченою та не має коштів (Справа № 1-150/2007р. Свалявського районного суду Закарпатської області).

4. Діти у віці від шести до чотирнадцяти років. Як правило діти цього віку стають жертвами, якщо вони по будь-яким чином стають перешкодами для жінок. Особливо часто така ситуація виникає, якщо мати проживає з коханцем або співмешканцем і дитина стає приводом сімейного конфлікту або перешкоджає родинному щастю новоствореної сім'ї . Жінка для того щоб влаштувати своє особисте життя вдається до вбивства дитини, щоб «розчистити дорогу» новим відносинам.

5. Діти у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років. Ця категорія дітей по суті є сформованими особистостями зі своїм світоглядом та інтересами, матері не завжди схвалюють їх, а тому виникають конфліктні ситуації. Невихованість дітей та їх грубість також провокують завдання фізичної шкоди, іноді застосування фізичної сили настільки жорстоке, що викликає смерть потерпілої особи.

Так, жінка Б. проживала разом із сином. 29.04.2011 під час перегляду телевізійних програм між ними виникла сварка. Син відмовився переключити канал, поклавши дистанційний пульт від телевізора біля себе на дивані, де лежав. Наполягаючи на своєму жінка підійшла до сина та спробувала відібрати у нього дистанційний пульт, в ході чого між ними виникла суперечка, в якій син відштовхнув рукою від себе матір, в результаті чого вона впала на підлогу та вдарилася об неї головою при падінні. Відчуваючи фізичну біль, жінка, будучи роздратованою такими діями з боку сина, піднялась із підлоги, зайшла в іншу кімнату та взяла на столі металевий гребінець. Жінка, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, розуміючи суспільну небезпеку та протиправність своїх дій, наслідки у вигляді настання смерті та бажаючи їх настання, з мотивів особистих неприязних відносин до останнього, що виникли на ґрунті обопільної сварки та бійки, використовую-

чи металевий гребінець, який утримувала в правій руці гострим кінцем донизу, умисно нанесла ним удар в живіт хлопцеві, який продовжував лежати на дивані. Відчуваючи фізичну біль, він наказав матері припинити завдавати удари, але жінка нанесла ще два удари гострим кінцем металевого гребінця в область серця, чим позбавила сина життя. Від отриманого ушкодження несумісного із життям, він відразу помер на місці події (Справа № 1-160/2011 Барського районного суду Вінницької області).

Цей приклад підтверджує висновок кримінологів, що найтяжчим насильницьким злочинам в сім'ї, вчиненим жінкою найчастіше передують екстремальні, гостро травматичні, стресові конфліктні ситуації, за яких погроза виникає раптово і носить яскраво виражений характер. Ці ситуації часто мають психотравмуючу дію та супроводжуються станом сильного хвилювання злочинниці. Джерелом зазначених ситуацій, як правило, є члени сім'ї дії яких містять грубу провокацію насильства, що виявляється в образах, приниженнях, знущаннях або застосуванні фізичної сили.

Підсумовуюче вищевикладене, хотілося б підкреслити важливість вивчення дітей-жертв злочинів, що вчиняються жінками. Дані про дітей-жертв повинні збиратися та оброблятися для розробки ефективних заходів віктимологічної профілактики серед цієї категорії населення. Окрім цього вивчення особи потерпілого надає можливість більш точно підійти до питання кваліфікації злочину та призначення покарання винній особі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шевченко О. В. Причини та умови дітовбивства / О. В. Шевченко // Вісник кримінологічної асоціації України : матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конференції «Актуальні сучасні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції» 12 травня 2012 року / МВС України, Харківський нац. ун-т внутр. справ ; Кримінологічна асоціація України. – Том 1. – Х. : Золота миля, 2012. – 333с.

2. Шиян В.И Особенности личности потерпевшего от насильственных преступлений, совершаемых женщинами / И. В. Шиян // Професионал. - - № 5 (85). - С. 33-35;

3. Інструкція з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвнонародженості : наказ МОЗ України № 179 від 29.03.2006 р. // Офіційний вісник України. – 2006. – № 15. – С. 352-254;

4. Правовий та соціальний захист неповнолітніх від насильства в сім'ї. Методичний посібник для працівників правоохоронних органів. – Х., 2006. – 128с.

Стаття надійшла до редакції 31.07.2014